

BAKÜ-TİFLİS-KARS DEMİR İPEKYOLU PROJESİ

Yrd. Doç. Dr. Elnur Hasan MİKAİL, Cihan KÜÇÜKYILDIZ

ÖZET

Bu çalışmada Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu projesinin başlangıç aşamasından sonuna kadar aşamaları irdelenmiştir. Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu projesi bölgede üç önemli, stratejik konuma sahip olan üç ülke için: Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan ülkelerinin için bu demiryolu projesi çok önemlidir. Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi hayata geçirildikten sonra Gürcistan transit ülke konumunda olacak ve Gürcistan transit ülke olarak ülkesi üzerinden transit olarak geçecek olan ürün ya da kişilerden ücret alacaktır. Bu da Gürcistan ekonomisi üzerine çok büyük katkı sağlayacaktır.

Proje'nin son noktası olan ve bölge şehri olan Kars'a büyük yatırımların yapılmasını sağlayacak ve Kars bir lojistik şehri olacaktır. Proje kısa süreçte bölge ülkelerinin kültürel, ekonomik ve siyasi olarak gelişmesini amaçlamaktadır. Uzun süreçte bakıldığında ise tamamlandıktan sonra tarihi İpekyolu'nu aktif olarak kullanılmasını sağlayarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin başkenti Pekinde üretilen bir ürünün ya da insanları hiç kesintiye uğramadan Marmaray projesi ile birleştirilerek Avrupa'nın içlerine kadar ulaştırılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler:

İpekyolu Projesi, Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan, Transit, Marmaray, Kesintisiz, İpekyolu, Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı Projesi.

GİRİŞ

Bakü-Tiflis-Kars Kesintisiz Demiryolu projesi Şubat 2007 yılında Tiflis'te Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham ALİYEV, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip ERDOĞAN, Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail SAKAAŞVİLİ tarafından imzalandı. Bakü-Tiflis-Ahıkelek-Kars Kesintisiz Demiryolu projesi Gürcistan transit ülke konumunda olacak şekilde Türkiye Cumhuriyeti Gürcistan üzerinden Azerbaycan'a ulaşmayı ve oradan da mevcut tren yolu hattı ile Kafkasya-Hazar havzası, Orta Asya'dan uzak doğuya ulaşmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda da bölgenin enerji potansiyelini Rusya'ya bağımlı olmaktan kurtararak dünya piyasasına açılmasını sağlamaktır.

Türkiye Bakü-Tiflis-Kars Kesintisiz Demiryolu hattı projesini uygulamaya koymasındaki neden ise Türkiye Orta Asya ve Kafkasya'ya ulaşmak için üç yolu kullanmaktadır. Bunlardan ilk olarak İran üzerinden, ikincisi kuzeyden Gürcistan ve Rusya üzerinden, üçüncüsü ise Süveyş Kanalı vasıtası ile Hindistan gibi bölgeye yakın ülkeler üzerinden ulaşmaktadır. Türkiye bu yolu kısaltmak ve tarihten aldığı miras ile Orta Türk Cumhuriyetleri ve Kafkasya ile ilişkilerini artırmak için bu projeyi uygulamaya sokarak önem vermektedir.¹

Rusya'ya bağımlılığı azaltmak için alternatif enerji hattı projelerini destekleyen ABD, Kars-Tiflis-Bakü demiryolu hattı projesine önce destek verdiği halde sonradan finans sağlamayarak tercihini Ermeni diasporasından yana kullanmıştır. Ermeni lobisinin bu yönde faaliyetleri sonucu 2006 yılında ABD'de BTK projesine destek verilmemesi yönünde bir yasa dahi çıkarılmıştır. Ermenistan'ın ABD Kongresi'ndeki lobisi kanalıyla ABD finans kuruluşlarına baskı yaparak projeye kredi verilmesini önlemesinden sonra, üç ülke, demiryolunu kendi imkânları ile yapmaya karar verdi. Bölge taşımacılığının bu hat vasıtasıyla Türkiye üzerinden Avrupa'ya ve Asya'ya açılacak olması nedeniyle, BTK, sadece ekonomik açıdan değil, siyasi açıdan da önem taşıyor. Kafkasya, Orta Asya, Uzakdoğu ve Avrupa arasındaki nakliyenin önemli bir bölümü Türkiye üzerinden sağlanacak. Türkiye, Ortadoğu ve Kafkasya'daki enerji kaynaklarının dünyaya ulaşmasında önemli bir köprü konumunun yanında, bu proje ile ulaşımda da stratejik pozisyonunu artıracak. Demiryolu projesi, üç ülke halkı için de önemli ekonomik getiri sağlayacak.²

Bunun yanında Türkiye Cumhuriyeti, Gürcistan Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti dışında bu projeye Kazakistan'ın da katılması beklenmektedir. Kazakistan'ın projeye katılması aynı zamanda Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilidir. Kazakistan'ın Hazar limanında bulunan Aktau Limanı ile Çin Halk Cumhuriyeti ile arasında yapılacak yeni bir demiryolu projesi ile birleştirilmesi planlanmaktadır.

1 Küçük Yıldız, Cihan. (2012), "Modern İpek Yolunda Bakü-Tiflis-Kars Kesintisiz Demiryolu Hattı Projesi", TURAN-SAM(TURAN-CSR), Cilt: 4 * Sayı: 16 * Sonbahar, s.60

2 TASAM. (2007), "Kars-Tiflis-Bakü Demiryolu Temel Atma Tarihi Günü Anısına" http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/24/demirden_ipek_yolu_traceca_projesi , (Erişim Tarihi:18.04.2015)

Aynı zamanda Çin Halk Cumhuriyeti'nin bu projeye önem vermesindeki diğer bir neden ise Rusya üzerinden Avrupa pazarına ulaşan Çin Halk Cumhuriyeti bu proje ile yeni ve daha kolay bir şekilde Avrupa pazarına ulaşmayı hedeflemektedir.

1) Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin 1991 yılında dağılması ve Kafkasya ülkelerinin bağımsızlıklarının kazanması ve bölgede bulunan enerji ve diğer kaynakların Avrupa ve dünya pazarına ulaşmasını sağlamak için bölge ülkeleri yeni arayışlar içerisine girmiş bazı projeler geliştirerek bunların hayata geçilmesini sağlamak için çalışmalar yürütmüştür. Bunlardan bazıları; Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı, Güney Kafkasya Doğalgaz Boru Hattı, TANAP vb. projelere imza atmıştır.

Kamuoyunda "Demir İpek Yolu" olarak adlandırılan Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı bölge ülkeler olan Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye'nin ekonomik, siyasal ve tarihten aldığı kültürel mirasla geliştirerek birleşmesini sağlayan bir projedir. Projenin gerçekleştirilmesi ile Avrupa ve Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan üzerinden Orta Asya ve Uzak Doğu arasında demiryolu ile istikrarlı yük ve yolcu taşımacılığı sağlanarak, bölgesel işbirliği gerçekleştirilecektir.

Bu şekilde, demiryolu taşımacılığının getireceği güvenli ve ekonomik taşıma modeli, Avrasya Bölgesindeki ülkelerin ticaret hacimlerinin artmasına ve zenginleşmesine katkıda bulunacaktır. Projenin hayata geçirilmesi, 29.12.2004 tarihinde Gürcistan'ın başkenti Tiflis'te; Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan Ulaştırma Bakanlarının katılımı ile yapılan Karma Ulaştırma Komisyonu Toplantısında kararlaştırılmıştır.

Bu toplantıda; Kars'tan, Gürcistan içerisindeki Ahılkelek'e yeni demiryolu yapılması, Ahılkelek'ten Tiflis'e kadar olan kısımda ise mevcut hattın rehabilitasyonu yapılarak, Türkiye-Gürcistan ve Azerbaycan arasındaki kesintiye uğramış olan demiryolu bağlantısının sağlanmasına yönelik karar alınmıştır.

Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi'nin; Türkiye kesimini oluşturan ve yeni inşa edilecek Türkiye-Gürcistan (Kars-Sınır) Demiryolu 76 km uzunluğunda olup, Etüt Proje ve Mühendislik Hizmetleri kapsamında, altyapı çift, üstyapı tek hat, konvansiyonel hız olarak öngörölmüş ve elektrifikasyonlu ve sinyalizasyonlu işletme yapılacaktır.

Resim 1.1 Proje Güzergahı

A) Proje Kapsamında Yürütülen Çalışmalar:

- 27 Temmuz 2006 tarihinde Astana'da Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan ve Çin Halk Cumhuriyeti Ulaştırma Bakanlarının katıldığı toplantıda projenin gerçekleştirilmesi hakkında 3'lü ve 5'li protokol imzalanmıştır.
- Fizibilite etüdü sonucunda elde edilen değerlere ilave olarak; 27 Temmuz 2006 tarihinde Kazakistan'ın başkenti Astana'da, Türkiye, Gürcistan, Azerbaycan, Kazakistan ve Çin Halk Cumhuriyeti Ulaştırma Bakanları arasında yapılan 5'li toplantıda, Kazakistan yetkilileri, bu hattın işletmeye açılması halinde, proje güzergahına **yılda minimum 10 milyon ton yük sevk edeceğini beyan etmiş ve bu beyan protokol altına alınmıştır.**
- 7 Şubat 2007 tarihinde Tiflis'te projenin gerçekleştirilmesi için Gürcistan, Azerbaycan ve Türkiye Cumhuriyeti Devlet ve Hükümet Başkanları projenin gerçekleştirilmesi hakkında mutabakata varmışlardır.
- Türkiye sınırı-Ahilkelek arasında yeni yapılacak 29 km'lik hattın yapımı ihalesi sonuçlandırılmış olup, Sayın Cumhurbaşkanımız Abdullah GÜL ve projeye taraf olan diğer Devlet Başkanlarının katılımı ile 21.11.2007 tarihinde Gürcistan'da temel atma töreni gerçekleştirilmiştir.
- Türkiye tarafındaki 76 km'lik yeni yapılacak demiryolu hattının yapımı Özgün Yapı ve Çelikler İnşaat Şirketi İş Ortaklığına 289.838.988 YTL bedelle ihale edilerek, 04 Mayıs 2008 tarihinde yer teslimi yapılarak işe başlanılmıştır.
- Projenin kontrollük ve danışmanlık hizmetlerinin yürütülmesi gayesiyle Yüksel Proje ve Yüksel Domaniç İş Ortaklığı ile 21.05.2008 tarihinde sözleşme imzalanmış ve işyeri teslimi yapılmıştır.
- Projenin temel atma töreni Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Abdullah GÜL, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Sayın İlham ALİYEV ve Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail SAAKASVİLİ'nin teşrifleriyle 24 Temmuz 2008 tarihinde Kars'ta gerçekleştirilmiştir.³

3 Ulaştırma Bakanlığı. (2008), "DLH İnşaatı Genel Müdürlüğü'nün Bakü – Tiflis – Kars (Btk) Demiryolu Projesi" http://www.dlh.gov.tr/BLSM_WIYS/DLH/tr/Demiryolu_Haber/20100520_102407_10288_1_10315.doc, (Erişim Tarihi: 20.05.2015)

B) Günümüzde

Demiryolu hattında çalışmaların ise 2015 yılında tamamlanması planlanıyor. Hattın faaliyete geçmesiyle ilk etapta bir milyon yolcu taşınması planlanırken, aynı zamanda üç ülkenin ürettiği ürünlerin de taşınması yapılacak. Kars Valisi Günay Özdemir, demiryolu hattındaki son çalışmaları yerinde inceleyerek proje müdürü Kayserşah Erdem ile görüştü. Özdemir'e projenin son durumu hakkında brifing veren Erdem, projede 2013 yılında bir duraklama dönemi yaşandığını belirterek, çalışmaların geçen aylarda yoğun şekilde başladığını söyledi.

Demiryolu hattında karma taşıma yapılacağını ifade eden Erdem, "Türkiye'de iki hat gidiyoruz. Bugün itibarıyla 550 metre delinmemiş tünelimiz kaldı. Onu da mart ayı içerisinde tamamlamayı düşünüyoruz. İşin sınırındaki tünelde çalışmalar sürüyor" dedi. Erdem, tarihi Senger Kalesi'nin korunması ve sınır tünelinin olduğu yerdeki heyelan nedeniyle projede 2 güzergah değişikliği yaptıklarını belirtti. "İlk etapta yılda bir milyon yolcu taşınacak" Vali Özdemir de BTK Demiryolu Hattı Projesi'nin 2015 yılı sonunda hizmete gireceğine işaret ederek, bu konudaki çalışmaların tüm hızıyla sürdüğünü dile getirdi.

Çalışmaların Türkiye-Gürcistan sınırında yoğunlaştığını ifade eden Özdemir, tünellerdeki betonlama işleminin yüzde 40 oranında tamamlandığını dile getirerek, "Kış döneminde de çalışmalar devam ediyor. Şu anda Kars bölgesindeki aç-kapa tünelleri de tamamlanmış durumda. Türkiye topraklarındaki 79 kilometrelik bölümde çok az bir eksikimiz kaldı. Toplamda 700 milyon dolarlık projenin şu anda yüzde 83'ü tamamlanmış durumda. Bu da projenin büyük bir bölümünün ve asıl zor işlerin tamamlandığını, sadece üzerinde yapılacak imalatlarla ilgili kısımların kaldığını gösteriyor" diye konuştu.⁴

Bakü-Tiflis-Kars (BTK) demiryolu hattının 2015'in ikinci yarısında hizmete gireceği bildirildi. Azerbaycan Ulaştırma Bakanı Ziya Memmedov, basına yaptığı açıklamada konuştu. Sayın bakan basına verdiği demeçte; "Projenin hayat bulması için gerekli ödenek konusunda herhangi bir problem olmamakla birlikte, proje öngörülen takvimde devam ediyor." dedi. Bakü-Tiflis-Kars uygulamasında en büyük sorunun Gürcistan ile Türkiye sınırında olan ve tamamlandığında 400 metre uzunluğundaki tünelin inşası olduğunu söyledi.

Söz konusu tünelle ilgili işlerin de hızla devam ettiğini bildiren Memmedov, Türkiye tarafının üzerine düşen işlerin 2015 yılının ikinci çeyreğine kadar bitireceklerini ümit ettiklerini bildirdi, Bakü-Tiflis-Kars (BTK) demiryolu hattının 2015'in ikinci yarısında hizmete gireceği bildirildi Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı, 2015'te hizmete girecek Azerbaycan Ulaştırma Bakanı Ziya Memmedov, basına yaptığı açıklamada, söz konusu hattın Azerbaycan'dan Türkiye sınırına kadar olan bölümüyle ilgili test sürüşlerine yılsonuna kadar başlamayı planlandıklarını söyledi.

Gürcistan ve Azerbaycan ulaştırma bakanlarının katılımıyla BTK projesinin uygulanması

4 "Bugün Gazetesi" BTK'da sona gelindi. (2014), <http://www.bugun.com.tr/son-dakika/btkda-sona-gelindi-haberi/1377174>, (Erişim Tarihi: 10.06.2015)

konusunda yapılan toplantıdan sonra konuşan Memmedov, “Projenin hayat bulması için gerekli ödenek konusunda herhangi bir problem olmamakla birlikte, proje öngörülen takvimde devam ediyor. “ dedi. BTK'nın uygulamasında en büyük sorunun Gürcistan ile Türkiye sınırında olan ve tamamlandığında 400 metre uzunluğundaki tünelin inşası olduğunu söyledi. Söz konusu tünelle ilgili işlerin de hızla devam ettiğini bildiren Memmedov. Türkiye tarafının üzerine düşen işlerin 2015 yılının ikinci çeyreğine kadar bitireceklerini ümit ettiklerini bildirdi.⁵

2) Azerbaycan Cumhurbaşkanı Sayın İlham ALİYEV'in, Türkiye Cumhurbaşkanı sayın Recep Tayyip ERDOĞAN'ın ve Gürcistan Devlet Başkanı Mihail ŞAKAŞVİLİ'nin konuşmaları (ALİYEV'in konuşması Türkiye Türkçesi'ne bilerek tam çevrilmemiştir. Azerbaycan Türkçesi Lehçesi ve kısmen Türkiye Türkçesine çevrilmiştir.)

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı
İlham ALİYEV:

Azerbaycan Asya'yı Avrupa ile birleştiren köprüdür. Biz şimdi kendi ulaşım altyapımızı güçlendireceğiz. Çeşitli şehirlerde yeni havaalanları inşa ediliyor, gövde yollar yapılıyor. Bizim deniz trafik, demir yoluna büyük yatırımlar konur. Kısacası, ulaşım sektörü gelecekte çok önemli bir rol oynayacaktır. Bölgede diğer önemli proje de işte bununla ilgilidir.

Türkiye'yi Azerbaycan demiryolu ile birleştirmek - Kars-Ahalkalaki-Tiflis-Bakü demir yolunu açma şimdi bizim temel görevlerimizden biridir ve bunu başaracağız. Bu durumda hem Azerbaycan'la Türkiye demir yolu ile birleşir, tüm yük taşımaları bu hatla yapılacaktır. Aynı zamanda, bu açıktır ki, bizim topraklarımızı işgal eden, bize karşı tecavüz eden işgalci devlet - Ermenistan tüm bu projelerden kenarda kalacaktır

(Dünya Azerbaycanlılarının II kurultayındaki konuşmasından. 16 Mart 2006)

Elverişli coğrafi mekanda yerleşmesine rağmen Azerbaycan tüm uluslararası ve bölgesel projelerin gerçekleşmesi sürecinde aktif yer alıyor. TRACECA, “Kuzey-Güney” gibi büyük ulaşım dehlizlerinden sonra yeni bir proje birkaç yıldır gündemdedir: BAKÜ-TİFLİS-QARS. Azerbaycan bu yeni demiryolu bağlantısı projesine katılarak geleceğe hesaplanmış bir adım daha attı. Baştan diyelim ki, getirebileceği tüm ekonomik dayaaqlarla sıra, Bakü-Tiflis-Kars transit sevkiyatlar merkezine dönüşen Azerbaycan'ın bölgede söz sahibi olmasını doğrulayan bir faktör gibi çok önemlidir.

Azerbaycan'ın özellikle önem verdiği uluslararası projelerden biri olan Bakü-Tiflis-Kars demir yolu bağlantısı projesinin gerçekleşmesi meselesi Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye

5 “Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA)”, Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı, 2015'te Hizmete Girecek. (2015), <http://www.serka.gov.tr/haberler/duyurular/baku-tiflis-kars-demiryolu-hatti-2015te-hizmete-girecek-136.html> , (Erişim Tarihi: 20.06.2015)

hükümetleri ve demir yolları yöneticilerinin desteklenmektedir. Bu, her üç ülkenin, aynı zamanda, bu ulaşım koridorunun hizmetleri kullanmak ilgisinden olan başka ülkelerin de yoğun ulaşım bağlantıları kurmasına büyük olanaklar sunacaktır.

Bakü-Tiflis-Kars yeni demiryolu bağlantısı projesinin güncellenmesi sürecini kronolojik dizi olarak bakalım.

TARİHİ gelişme aşaması:

Bakü-Tiflis-Kars yeni demiryolu bağlantısı "projesi konusunda görüşmelere henüz 26-29 Temmuz 1993 tarihinde Ankara'da düzenlenen Türkiye-Gürcistan arasında Karma Ulaştırma Komisyonu toplantısında başlanılmıştır. 20-21 Temmuz 2002 yılında Türkiye'nin İstanbul şehrinde Türkiye-Gürcistan Ulaştırma Bakanları toplantısında bu projenin hayata geçirilmesi konusunda imzalanan protokolde proje hazırlık çalışmalarının yapılması öngörülmüştür. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın İlham Aliyev, 14 Haziran 2004 yılında Gürcistan'a resmi ziyareti sırasında Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili ile düzenlediği basın toplantısında, Gürcistan'dan Türkiye'ye demir yolu inşaatının projesini desteklediğini söylemiş ve Azerbaycan'ın da bu projede yer hazır olduğunu bildirmiştir.

O zamandan beri projenin gerçekleşmesi yönünde görüşmeler daha da intensivleşmiştir. Öyle ki, geçen süre içinde bu bağlantının gerçekleşmesi yönünde de bir takım görüşmeler yapılmıştır

2-5 Ağustos 2004 yılında Ankara'da düzenlenen Azerbaycan-Türkiye ulaştırma ilişkilerinin geliştirilmesi ve Bakü-Tiflis-Kars Projesi görüşmelere ayrılmış görüşmede taraflar, öncelikle, mühendis-arama çalışmalarının yürütülmesi ve uyum projesinin hazırlanması konusunda anlaşmışlardır.

14 Kasım 2004'de Avrupa Komisyonu girişimi ile Bakü'de düzenlenen Ulaştırma Bakanları Konferansı'nda projenin gerekliliği ve bölgesel nitelik taşıması konusunda Azerbaycan, Türkiye ve Gürcistan tarafları ortak bir açıklama imzalamışlardır.

28 Aralık 2004 yılında bu proje ile ilgili bir sonraki görüşmesi yapılmış ve ortak çalışma grubunun oluşturulması konusunda mutabık olunmuştur.

Burada bir önemli olguyu da anmayı gerekli biliyoruz. Öyle ki, 2005-ci il mayın 25-de Haydar Aliyev Bakü-Tiflis-Ceyhan esas ihraç boru hattının Azerbaycan bölümünün açılışında önemli bir belge de imzalandı. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasında Bakü-Tiflis-Kars birleştirici demiryolu hattı projesi hakkında Bildiri imzaladılar. Bu beyname aslında her üç ülke yöneticisinin Kars-Axalkalaki-Tiflis-Bakü demiryolu bağlantısı layihesinin ne kadar gerekli olduğuna bir bakış vardı.

Daha bir görüşme 21 Temmuz 2005 yılında yapılmıştır. Proje üzere pazarlama çalışma-

larının yapılması ve fizibilite belgelerinin hazırlanması amacıyla Türkiye Cumhuriyeti'nde düzenlenen ihaleye "Yüksel Domaniç" şirketi galip ilan edilmiştir. Bu yılın sonuna kadar mühendislik tasarım çalışmalarının tamamlanması, 2006 yılının ortalarına kadar ise Teknik-Ekonomik esaslandırmanın hazır olacağı karara bağlanmıştır.

19-20 Eylül 2005 yılında Ankara'da Türkiye, Gürcistan, Azerbaycan demir yolları işçi gruplarının, ayrıca bu ülkelerin ulaştırma bakanlarının üçlü görüşmeleri sırasında bu gerekli projenin gerçekleşmesi üzere ilgili tartışmalar yapılmıştır. Bu görüşmede yeni demiryolu bağlantısı konusunda Azerbaycan tarafından hazırlanan "Bakü-Tiflis-Kars yeni demiryolu bağlantısı" hattı Anlaşması projesi Türkiye ve Gürcistan taraflarına sunulmuş, Koordinasyon Konseyi'nin kurulmasına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

5-7 Aralık 2005 yılında Tiflis'te, 4-5 Mayıs 2006'da Ankara'da İşçi Gruplarının toplantıları gerçekleştirildi.

13 Temmuz 2006 yılında Tiflis'te ulaştırma bakanlarının yardımcılarının yönetimi ile Çalışma Gruplarının beşinci toplantısı yapıldı.

13 Ekim 2006 yılında Bakü'de Azerbaycan Cumhuriyeti Ulaştırma Bakanlığı Gürcistan Ekonomik Kalkınma Bakanı İ. Çoçovadze ile növbçim görüşme yapılmıştır.

25 Aralık 2006 yılında Gürcistan Başbakanı Zurab Noğaideli Bakü'ye resmi ziyarette geldi. Aynı gün iki ülkenin hükümet başkanları Artur Rasizade ve Zurab Noğaideli arasında başbaşa bir görüşme olmuştur. Azerbaycan Başbakanı A. Rasizade gazetecilere röportajda görüşmelerin sonuçları hakkında demiştir ki, gelecek yıl (2007 yılı) Ocak Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesinin senedleştirilmesine dair çalışmalar sona erecek ve ilgili anlaşma imzalanacaktır. Yapı-kurtarma çalışmalarına Mayıs'ta başlamak planlanıyor.

12 Ocak 2007 yılında Tiflis'te Bakü-Tiflis-Kars demir yolu bağlantısı projesinin son sürümü Taraf Devletlerin ulaştırma bakanlarının toplantısında tartışılmıştır. Aynı görüşmede Azerbaycan Cumhuriyeti Ulaştırma Bakanı Ziya Mehmet Gürcistan Ekonomik Kalkınma Bakanı Georgi Arveladze ile Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattının çekimine dair ekonomik ve teknik konuları ele almıştır. Görüşmelerin sonucu olarak, bakanlar iki belge imzalanmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti Ulaştırma Bakanı Ziya Memmedov görüşmelerin verimli geçtiğini, çerçeve anlaşmasının ve hükümetler mali-kredi ayırmaları ile ilgili belgelerin tüm paragrafları ele alındı rıza elde edildikten sonra paraflandığını bildirmiştir. Bakan vurgulamıştır ki, bu belgelerle hükümet başkanları tanıştıktan sonra onların hangi kurum tarafından imzalanmasına izin vereceklerdir. Bu işlemlerden sonra belgeler parlamentoların onayına verilecek ve sözleşme tasarısı yürürlüğe girecektir. Bundan sonra ise banka kurumu ile sorumlu kurum arasında anlaşma olacaktır. Ümit ediyorum ki, bu da kısa sürede çözümünü bulacaktır. Çünkü her iki taraf çalışmaya gecikmeden başlanılmasına taraftardır.

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham ALİYEV diğer önemli meselelerde oldu-

ğu gibi, Bakü-tbilisi-Kars demiryolu bağlantısının da gerçekleşmesinde kendi kesin tutumunu ortaya koymuştur.

Bakanlar Kurulu'nun 8 Mayıs 2006 yılında yapılan birinci çeyrek sonuçlarına ilişkin oturumunda Cumhurbaşkanı bu meseleye bir daha geri döndü: "Artık ikinci çeyrek başladı ve ben eminim ki, sonuçlar iyi olacaktır. Genel olarak, böyle görünür ki, 2006 Azerbaycan için en başarılı yıl olacaktır. Bu yılda hem Bakü-Tiflis-Ceyhan, hem de Bakü-Tbilisi-Erzurum petrol ve doğalgaz boru hatları işe girecektir. Eminim ki, biz bu yıl Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattının inşasına başlayabiliriz. EİT zirve görüşünde katıldık Başbakan ile de bu konuda çok detaylı görüşme gerçekleştirilmiştir. Azerbaycan tarafı bir daha bildirmiştir ki, günü bugün Azerbaycan kendi tarafından finansal borç almaya hazırdır ve artık gelecek konsorsiyumun konturları görünmektedir. Bu yol bize çok gerekir. Bu yol Asya'yı Avrupa ile birleştirir ve yolun inşaatı her bakımdan Azerbaycan'ın milli çıkarları daha da dolgun şekilde sağlanmasına hizmet edecektir ".

Proje ile ilgili görüşmelerin lojistik zirvesi, 7 Şubat 2007 yılında Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Gürcistan'a iş gezisi sırasında Bakü-Tiflis-Kars demir yolu inşaatının projesinin artık başlanması ile ilgili anlaşması imzalanması olmuştur.

Öyle ki, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, fevralın 7-de Gürcistan'da iş gezisi olmuştur. Aynı gün Tiflis'te Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili'nin görüşü olmuştur.

Görüşmede Azerbaycan ile Gürcistan arasındaki ilişkilerin, aynı zamanda ekonomik alanda işbirliğinin başarıyla geliştiği bildirilmiştir. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesinin hem ikili, hem de bölgesel ilişkiler açısından önemini özellikle vurgulamışlardır. Bildirilmiştir ki, bu işbirliğinin halklarımızın refahının yükseltilmesinde de büyük rolü olacaktır. Görüşmede karşılıklı ilgi uyandıran bir dizi diğer konular da ele edilmiştir.

7 Şubat 2007'de Gürcistan Parlamentosu binasında Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in, Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili'nin ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın üçlü görüşmesi olmuştur. Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili bu görüşün ve Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesinin önemini vurgulamış, onun bölgesel işbirliğinin gelişmesine hizmet edeceğini söylemiştir.

Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesinin zorunluluğundan söz ederek dedi ki: Bu, bizi daha yoğun birleştirecek, bölgesel işbirliğini daha da genişleyecektir. Bu projenin hayata geçirilmesi hem de bölgeye istikrar, barış getirecek ve genelde ülkelerimizin, halklarımızın ekonomik çıkarlarına yanıt verir. Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Bakü-Tiflis-Erzurum petrol, doğalgaz hatlarının ekonomik öneminden konuşan İlham Aliyev bildirdi ki, Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz hattının işe düşmesi ilişkilerimizi daha da pekiştirecektir. Üç ülke arasında enerji alanında işbirliği var, fakat petrol sektöründe de ilişkilerin genişletilmesi önemlidir ve şu anda bu yönde somut çalışmalar yapılıyor.

Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, 2007 yılında Azerbaycan'ın petrol ve gaz üretimini ve ihracını genişlendireceğini bildirmiş ve demiştir ki, bugün yapılan çalışmalar, ülkelerimiz ve halklarımız arasında, aynı zamanda bölgesel işbirliğinin daha da genişletilmesi ve güçlendirilmesine hizmet etmektedir.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Bakü-Tiflis-Kars demir yolu projesinden söz ederken onu "Demir İpek Yolu" diye tarif etmiştir. O, Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Bakü-Tiflis-Erzurum petrol ve doğalgaz boru hatları da dahil olmak üzere, üç büyük projenin bölgede istikrara ve ekonomik gelişmeye büyük katkı verdiğini söyledi ve halklarımızın refahı için önemini vurgulamıştır. Başbakan dedi ki, Asya ile Avrupa'yı birleştirecek demiryolu projesi bölgesel işbirliğine daha bir örnektir.

Aynı gün (7 Şubat 2007) Gürcistan Parlamentosu binasında Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye üçlü bölgesel işbirliği zirvesi belgelerinin imzalanması töreni olmuştur.

Öncelikle Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev açıklama konuşma yapmışlardır.

Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili'nin bildirisinin:

Biz biliyoruz ki, bölgemizde diğer önemli projeler de öngörülüyor ve gelecek için büyük projeler de var. Fakat bu projeler arasında bu proje sıradan insanların, sivillerin, halklarımızın hayatının daha da geliştirmek için en önemli bir projedir. Bu proje bizim için iki siyasi anlam taşır ve genellikle tamamen stratejik açıdan yeni bir durumun oluşmasına zemin yaratacak, üç ülkeyi birbirine daha da yakınlaştıracak. Bir taraftan, Orta Asya, Çin, diğer yandan, Avrupa bu mekanda kavuşacaklardır. Biz artık yeni aşamanın başlangıcından konuşabiliriz. Bunu İpek yolunun restorasyonu projesine de ait edilebilir. Bu demektir ki, proje her ülke için fayda getirecek, ayrıca ortaklarımız için de hayırlı olacaktır. İşbu proje bizim gelecekte atacağımız adımların başarılı olmasının önemli şartıdır. Her üç ülke elinden geleni esirgemeyecek, taşımacılık sürdürecektir.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın bildirisinin:

Azerbaycan Cumhurbaşkanı Sayın İlham Aliyev'in de bu törene katılması bizleri son derece memnun etmiştir. Çünkü bugün bir yere toplaşmaqla birlikte dünyaya çok önemli bir mesaj veriyoruz. Bölgesel işbirliği nasıl olabilir - bunun örneğini gösteriyoruz. Bölgesel işbirliği yaparken anda üçüncü adımı atıyoruz. Birinci adım, bildiğiniz gibi, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı idi. İkincisi, Bakü-Tiflis-Erzurum, diğer adıyla "Şahdeniz" projesi idi. Şimdi de üçüncü adımı atıyoruz. O da Bakü-Tiflis-Kars projesi, tarihi İpek yolunun artık bir demir yoluna dönüşmesi olayıdır. Tabii ki, bunun arkasından gelen çeşitli projeler de var. Ancak bu dayanışma, sadece, bölgesel işbirliğiyle sınırlı. Aynı zamanda bu demiryolu üzerindeki her bir istasyon bir barış istasyonu, dostluk ve dayanışma istasyonu olarak, dünyaya mesajını verir. Kafkasya'nın durumu herkesin malumudur. Ancak şimdi Kafkas bu bölgesel işbirliğiyle farklı bir mesaj vererek, artık bir dayanışma merkezi olduğunu göstermektedir.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in bildirin:

Elbette ki, bu projelerin uygulanmasında çok önemli faktörler olmuştur - profesyonel insanlar, bize destek veren finans kuruluşlarının imkanları, bizimle beraber çalışan yabancı petrol şirketlerinin yatırımları, yatırımları ile faaliyet. Ancak ilk önce, bu üç ülkenin iradesi ve kararlılığı. Bugün Bakü-Tiflis-Kars demiryolu inşaatının başlaması ile ilgili imzalanacak belgeler bu yapılanların mantıksal sonucudur. Eğer bu büyük projelerin isimlerine fikir verirsiniz görürsünüz ki, bunlarda da benzerlik var: Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Erzurum ve Bakü-Tiflis-Kars. Yani Bakü ile Tiflis ve Türkiye'nin üç kenti. Bu, şunu gösteriyor ki, üç ülke arasındaki işbirliği kendi somut sonuçlarını verir. Göstermektedir ki, bizim stratejik çizgimiz, siyasetimiz başarılı. Bu, bir daha bizim siyasetimizin tontenesinin belirtisidir. Özellikle, yeni bağımsız ülkelerin - Gürcistan'ın, Azerbaycan'ın bağımsızlığının bir daha tentenesidir. Biz kanıtladık ki, bağımsız ülkeler gibi yaşayabilir ve iyi yaşayabiliriz, önümüzde duran tüm görevleri kendimiz çözebiliriz.

Aynı gün Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in, Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili'nin ve Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın katılımıyla belgeler imzalanmıştır.

Öncelikle Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, "Bölgesel işbirliği genel bakış hakkında Tiflis Bildirisi" ni imzalamışlardır.

"Bakü-Tiflis-Kars yeni demiryolu hattı anlaşması" i Azerbaycan tarafından Ulaştırma Bakanı Ziya Memmedov, Gürcistan tarafından Ekonomik Kalkınma Bakanı Georgi Arveladze, Türkiye tarafından Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım imzalamışlardır.

"Bakü-Tiflis-Kars yeni demiryolu hattı projesinin hayata geçirilmesi çerçevesinde Marabda-Türkiye Cumhuriyeti sınırına kadar (Karksaxi) demiryolu alanının finansman, tasarımı, inşası, rehabilitasyon - yeniden kurulması ve istismarının ilke ve koşulları hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ve Gürcistan Hükümeti arasında anlaşma "i Azerbaycan tarafından Ulaştırma Bakanı Ziya Memmedov, Gürcistan tarafından Ekonomik Kalkınma Bakanı Georgi Arveladze imzaladılar.

"Bakü-Tiflis-Kars yeni demiryolu hattı projesinin Marabda-Türkiye Cumhuriyeti sınırına kadar demiryolu alanının maliyeleştirilmesinin şartlarına dair kredi anlaşması" ni Azerbaycan tarafından Ulaştırma Bakanı Ziya Memmedov, Azerbaycan Uluslararası Bankası Joint Stock Yönetim Kurulu Başkanı Cihangir Hacıyev, "Azerbaycan Uluslararası Bankası Gürcistan "Səhmdar Derneği Genel Müdürü Samir Veliyev ve" Marabda-Karksaxi Demiryolu "Sınırlı Sorumlu Derneği Müdürü Ramaz Georqadze imzaladılar.

Azerbaycan Respublikasının Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, 21 Şubat 2007'de "Bakü-Tiflis-Kars yeni demir yolu" projesinin hayata geçirilmesi ile ilgili önlemler hakkında Sərəncam imzaladı. Sərəncamda kaydedilir: "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yürütülen

başarılı sosyoekonomik yapılanma çalışmaları sonucunda ülkede ekonomik gelişmenin yüksek artış temposuna temin edilmiştir, devletimizin ekonomik kudreti güçlendirilmiştir ve bu yönde faaliyet devamlı olarak sürdürülüyor. Aliyev petrol stratejisinin tarihi behreleri olan Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana İhraç Boru Hattı faaliyete başlaması, Bakü-Tiflis-Erzurum Güney Kafkasya Boru Hattı istismara verilmesi ve böylece Azerbaycan'ın dünya pazarına petrol ve gaz ihraç etme fırsatı elde etmesi Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde etkin işbirliğini daha da genişler, bağımsızlığına ve suverenliğimizin möhkemlenmesini sağlıyor. Bu küresel projelerin tarihsel açıdan kısa süre içinde müvəffəqqiyyətlə gerçəkləştirilmesi ülkemizin bölgede lider pozisyonlara yiyelenmesi yanı sıra, dünyada yaşanan siyasi ve ekonomik süreçlerde de ağırlık artmasına neden olmuştur.

Aynı zamanda, Azerbaycan'ın jeopolitik durumu ve dünyanın çeşitli yönlerini birleştiren ticaret yollarının kesiştiği yerleşmesi ile ilgili ülkemiz Tarihi İpek Yolunun restorasyonu kapsamında gerçekleştirilen ve geniş perspektife sahip Avrupa-Kafkasya-Asya ulaşım koridorunun oluşturulması amacını taşıyan TRACECA Programının önemli katılımcılarından biri olmuştur. Bununla ilgili bir takım büyük ölçekli programların gerçekleştirilmesi sonucunda yakın ve uzak yabancı ülkelerle kurulan yararlı ekonomik ilişkiler daha da genişlemiş, ticaret hacmi hızla artmış, Azerbaycan transit yüklerinin taşınmasının hacmine göre bölgede önemli bir ülkeye dönüşmüştür.

Ulaşım altyapısının diversifikasyonunda, uluslararası yük taşımalarının Azerbaycan topraklarından tranzitinin daha da artırılmasında, bölgesel işbirliğinin geliştirilmesinde önem arz edecek yeni ulaşım koridorunun oluşturulması amacıyla teşebbüsümüzle Azerbaycan Cumhuriyeti, Gürcistan ve Türkiye Cumhuriyeti cumhurbaşkanları tarafından Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasında doğrudan demiryolu bağlantısını öngören "Bakü-Tiflis-Kars demir yolu bağlantısı" hakkında ortak bildiri imzalandı .

Bir bütün olarak sürekli gelişim ve güvenliğin teminatına yönelmiş, Hazar havzası bölgesinin ve Orta Asya ülkelerinin Avrupa ile doğrudan ulaşım bağlantılarının kurulmasına, yük ve yolcu Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye topraklarından geçerek doğrudan Avrupa'ya çıkışına, sonuçta, Azerbaycan'ın Avrupa'ya entegrasyonu sürecinin hızlandırılmasına hizmet eden Bakü-Tiflis- Kars demir yolu bağlantısı projesinin Azerbaycan için siyasi ve ekonomik önemini dikkate alarak, proje ile ilgili finansal ve diğer kurumsal sorunların çözülmesi ve ilgili devlet organlarının faaliyetinin elaqelendirilmesinin sağlanması amacıyla Serencama esasen, Azerbaycan Cumhuriyeti Ulaştırma Bakanı Ziya Memmedovun başkanlığında komisyon oluşturuldu.

Aynı zamanda, Serencama esasen "Bakü-Tiflis-Kars yeni demir yolu" projesinin hayata geçirilmesi için Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti tarafından işlerin koordinasyonu Azerbaycan Cumhuriyeti Ulaştırma Bakanlığı'na tahsis edilmiş, Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu ve Azerbaycan Cumhuriyeti Ulaştırma Bakanlığı'na verilmiştir ki, bir ay süreyle "Bakü- Tiflis-Kars yeni demir yolu "projesinin hayata geçirilmesi ile ilgili artan uluslararası sevkiyatlar sağlanması amacıyla Azerbaycan Devlet Demir Yolunun 2007-2010 yıllarında

gelişimine dair Devlet Programı projesi zayırlanıb Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanına takdim edilsin. Artık bu yönde bir takım çalışmalar yapılmaktadır.

Hatırlatmak gerekir ki, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesinin hayata geçirilmesi için Çerçeve Sazişine esasen, Azerbaycan projesinin hayata geçirilmesi için Gürcistan'a yıllık 1 faizle 25 yıl 200 milyon dolar kredi verecek. Bu demir yolu ile gelen ilk yıllarda 5 milyon ton yük, önümüzdeki yıllarda ise 15 milyon tona kadar yük taşınacağı bekleniyor.

Azerbaycan Respubkasının, onun ulaşım yapılarının gerçekleşmekte olan uluslararası ulaşım koridorlarında katılımı naxđđlirimizi rahatsız etmeye bilmezdi. Öyle ki, ABD'nin bir grup Ermeni kongresmeni Bakü-Tiflis-Kars yeni demiryolu bağlantısı projesinin hayata geçirilmesini engellemek için Kars-Gümrü demiryolu hattının varlığını ortaya atmışlardır. Bu, aslında, ilan edilmemiş savaş konusunda çalışan Azerbaycan'ın hak sesine çifte standartlar çerçevesinde tutum beslendiğini gösterir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, Bakü-Tiflis-Kars demir yolu bağlantısının uzunluğu 98 kilometredir. Bunun 68 kilometresi Türkiye, 30 kilometresi ise Gürcistan topraklarında inşa edilecek. İlk değerlendirme gösterip ki, yolun inşa edilmesi için 250 milyon dolar gerekecek. Bunun da 200 milyon dolar Türkiye alanına, 50 milyon ABD doları Gürcistan alanına yöneltilecek. Fakat projesinin toplam değeri 400 milyon ABD doları değerinde değerlendirilir. Projenin fizibilite žsaslandırılmasını Türkiye tarafı üstlendi ve bunun için 1 milyon dolar kaynak ayırdı. Yeni yolun uzunluğu eski yolla kıyaslandığında oldukça kısadır. Bu da Bakü-Tiflis-Kars projesinin ekonomik açıdan verimli olduğunu da kanıtlamaktadır.

Bu fikrin tam desteği gibi, BM Avrupa Ekonomik Komisyonu Trans-Avrupa demiryolları baş planının nihai raporuna (Mart 2005) bu proje birinci derece öncelikli proje olarak ve 4 bal fiyatı üzere dahil edilmiştir.

Azerbaycan ekonomisinin gelişmesinde çok önemli bir rol oynayan Azerbaycan Devlet Demir Yolu uluslararası ve bölgesel projelerde katılarak kendi altyapısını korumaya, nüfus, devlet yapılarının trafikte olan talebinin ödenmesi yönünde çalışmalarını başarıyla sürdürüyor. Bölgeye istikrar, güven ve ekonomik fayda getirebilecek herhangi projesinin gerçekleşmesinde Azerbaycan'ın yer alması istenilen açıdan yanaşanda çok gereklidir. Araştırmalara göre, gelecekte Rusya'nın da Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hizmetlerini kullanması istisna değildir. Rusya bu projeye ilgi gösteriyor ve bu alanda olası işbirliği imkanlarını araştırıyor. Uzmanların araştırmalarına göre Rusya'nın Bakü-Tiflis-Kars projesinde yer almaya ilgi göstermesi doğaldır. Rusya bu ulaşım arteriyasına kaçır, Çin'den tutun Avrupa ülkelerine kadar çeşitli devletlerden yükler alabilir veya aksine gönderebilir. Çođu tehliçiler yakında diğer devletlerin de bu projeye ilgi göstereceğini düşünüyorlar. Gece derler, Eski İpek Yolu'nun Demir İpek Yoluna dönüştürülmesi süreci başladı.⁶

6 Bakı-Tibilisi-Qars, (2015). "Azerbaycan Cumhurbaşkanı Sayın İlham ALİYEV'in konuşmasından" <http://www.mot.gov.az/>, (Erişim Tarihi: 26.05.2015)

KAYNAKÇA

- Küçükyıldız, Cihan. (2012), “Modern İpek Yolunda Bakü-Tiflis-Kars Kesintisiz Demiryolu Hattı Projesi”, TURAN-SAM(TURAN-CSR), Cilt: 4 * Sayı: 16 * Sonbahar, s.60
- TASAM. (2007), “Kars-Tiflis-Bakü Demiryolu Temel Atma Tarihi Günü Anısına” http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/24/demirden_ipek_yolu_traceca_projesi , (Erişim Tarihi:18.04.2015)
- Ulaştırma Bakanlığı. (2008), “DLH İnşaatı Genel Müdürlüğü’nün Bakü – Tiflis – Kars (BTK) Demiryolu Projesi” http://www.dlh.gov.tr/BLSM_WIYS/DLH/tr/Demiryolu_Haber/20100520_102407_10288_1_10315.doc, (Erişim Tarihi: 20.05.2015)
- Bugün Gazetesi” BTK’da sona gelindi. (2014), <http://www.bugun.com.tr/son-dakika/btkda-sona-gelindi-haberi/1377174> , (Erişim Tarihi: 10.06.2015)
- “Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA)”, Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı, 2015’te Hizmete Girecek. (2015), <http://www.serka.gov.tr/haberler/duyurular/baku-tiflis-kars-demiryolu-hatti-2015te-hizmete-girecek-136.html> , (Erişim Tarihi: 20.06.2015)
- Bakı-Tibilisi-Qars, (2015). “Azerbaycan Cumhurbaşkanı Sayın İlham ALİYEV’in konuşmasından” <http://www.mot.gov.az/> , (Erişim Tarihi: 26.05.2015)